

EaP და საინოვაციო პროცესები სოფლის მეურნეობაში

ი. შატბერაშვილი

1. შესავალი

ევროინტეგრაციის პროცესში, აღმოსავლეთის პარტნიორობის 6 ქვეყნისთვის, ერთ-ერთი სირთულე ევროპული და ადგილობრივი სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სფეროში პოლიტიკის დაახლოებაა. ევროპული სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკის ძირითადი იდეები, როგორცაა სურსათით თვითუზრუნველყოფა, სოფელსა და ქალაქს შორის სოციო-კულტურული განსხვავებების შექმნა და ზოგიერთი სხვა, პოსტ-საბჭოთა ქვეყნებში ორი ათეული წლის განმავლობაში აღიქმებოდა როგორც საბაზრო ეკონომიკის საწინააღმდეგო თეორიები. უფრო მეტიც, ასეთი მიდგომა სოციალისტური აზროვნების გადმონაშთად ითვლებოდა, რამაც EaP ქვეყნების სოფლის მეურნეობა მძიმე მდგომარეობამდე მიიყვანა – ვერც ერთ მათგანში ვერ მიაღწიეს ს/ს წარმოების თუნდაც საბჭოთა პერიოდის მაჩვენებლებს, რომ არაფერი ვთქვათ ევროპულზე. საქართველო ამ მხრივ განსაკუთრებით რთულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა.

ჩანართი 1

საქართველოს ს/ს პროდუქცია მშპ-ს 10%, ფულად გამოსახულებაში 1,7 მლრდ ლარი (USD 1 მლრდ). დაახლოებით ამ ღირებულების ს/ს პროდუქტს აწარმოებს სინგაპური, სადაც ს/ს მიწას 1,5% პროცენტი უკავია და მოსახლეობის 0,1 პროცენტი ს/ს დაკავებული. სინგაპურის ს/ს სხვადასხვა მონაცემით მშპ-ს 0,7 – 0,2 პროცენტს შეადგენს. მშპ მსყიდველობითი უნარის გათვალისწინებით დაახ. 300 მლრდ აშშ დოლარია.

EaP პროგრამის ეკონომიკური პლატფორმის ჩარჩოებში სოფლის მეურნეობა განსაკუთრებული ყურადღების საგანი არაა. პირდაპირ მითითებულია მხოლოდ ს/ს პროდუქტებისა და სურსათის ხარისხის კონტროლის საკითხი. მაგრამ პოლიტიკების დაახლოების საერთო კონტექსტში, რასაც პროგრამის მეორე პლატფორმა გულისხმობს, საქართველო ს/ს პოლიტიკას გვერდს ვერ აუვლის¹.

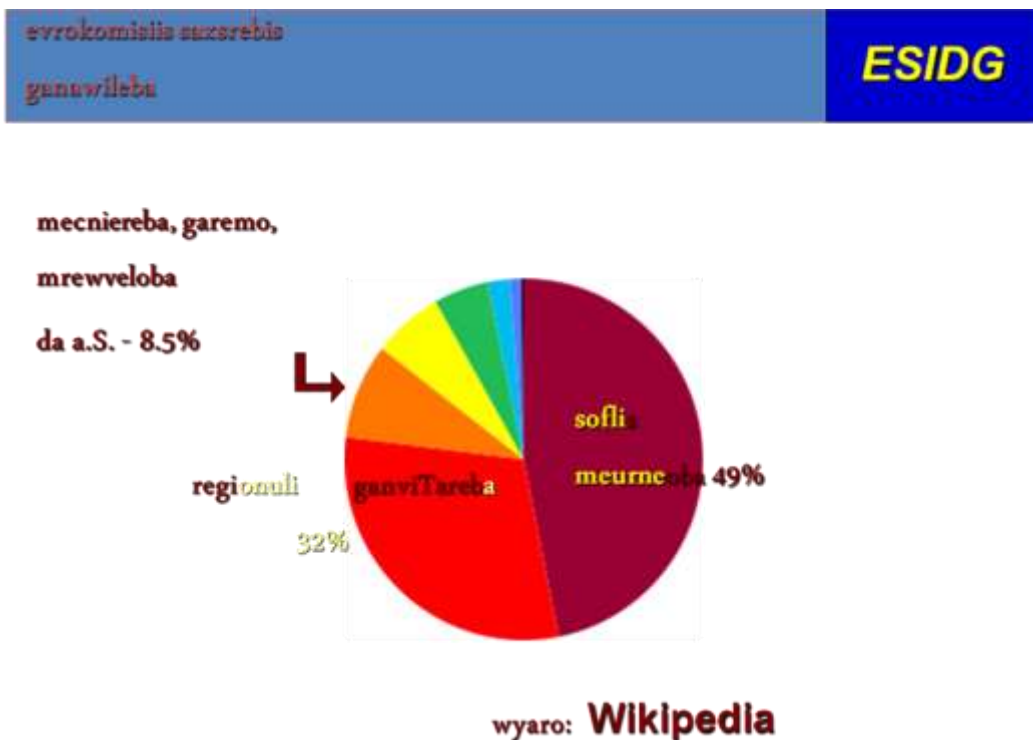
2. სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკა ევროკავშირში

2.1. ზოგადი მიმოხილვა

პირველ რიგში განვმარტოთ, რას გულისხმობენ ევროპაში სოფლის (ან სასოფლო სივრცის) ქვეშ. ესაა ტერიტორია, რომელზეც მოსახლეობის სიმჭიდროვე <150 მოსახლე/კვ. კმ-ზე. ასეთ სივრცეს ევროკავშირში ტერიტორიის 90% უკავია და იქ მოსახლეობის 50% ცხოვრობს.

¹ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL. Taking stock of the European Neighbourhood Policy (ENP). *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2009: Progress Report Georgia*. p.11, Brussels, 12/05/2010, SEC(2010) 518. (ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2010/sec10_518_en.pdf)

ევროპის მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში 1-2%-ია, მთლიანად ევროკავშირში – 2,4%. მაგრამ, სხვადასხვა მიზეზის გამო, რომელთა მნიშვნელობა ცდება წმინდა ეკონომიკურ საკითხებს (ის. ქვემოთ), ს/ს პოლიტიკას ევროკავშირში კვლავ ცენტრალური ადგილი უკავია. აქედან გამომდინარე, ევროკომისიის სახსრების განაწილებაში ს/მეურნეობისა და სოფლისთვის გაწეულ დახმარებას ლომის წილი უკავია (ნახ. 2.1). გარდა ამისა, ს/ს პოლიტიკა ევროკავშირში ერთიანი – ფერმერებისთვის პირდაპირი გადახდების სახით განკუთვნილი დახმარება ბრიუსელიდან ნაწილდება. ქვეყნებს სხვა ამ ტიპის დახმარების გაწევის უფლება არა აქვთ. ერთიანი პოლიტიკა მოქმედებს 1954 წლიდან და ევროინტეგრაციის ერთ-ერთ უძველეს და უძლიერეს მექანიზმს წარმოადგენს. ამჟამად EU15 ქვეყანაში 1 ჰა მიწაზე წლიურად გაიცემა 500 ევროზე მეტი და 100 ევრომდე – ახალმიერთებულ ქვეყანაში.

ნახ. 2.1. ევროკომისიის სახსრების განაწილება

2.2. ევროკავშირის სოფლის მეურნეობა

ევროკავშირის სს პოლიტიკის შედეგია მსოფლიოში ერთ-ერთი მაღალკონკურენტუნარიანი ს/მ ჩამოყალიბება. მისი წლიური მოცულობაა 400 მლრდ ევრო (ამაში არ შედის მეთევზეობა და მეტყვეობა²), აქედან 75 მლრდ ევროს ექსპორტია. კვების მრეწველობასთან ერთად ს/მ უკვე 1 ტრლნ ევროს პროდუქციას ქმნის. შესრულდა ევროკავშირის გაფართოების ამოცანა, რის შედეგადაც ევროკავშირს შეემატა მრავალი ფერმერი, ამასთან ისეთიც, რომელსაც განსაკუთრებული დახმარება ესაჭიროებოდა. ევროკავშირის ს/მ-ამ დაამტკიცა თავისი ძალა. მიუხედავად ამისა, ევროკავშირს აქვს მოთხოვნა, რომ ს/მ განახლებისა და გარდაქმნის გზით განვითარდეს.

² მეთევზეობისა და თევზის გადაამუშავების წილი ევროკავშირში უმნიშვნელოა – იგი კვების მრეწველობის (1 ტრილიონი ევრო) დაახლოებით 2% შეადგენს. მეტყვეობისა და მასთან დაკავშირებული მრეწველობის წლიური მოცულობა ევროკავშირში დაახლოებით 400 მლრდ ევროს შეადგენს.

ევროკავშირში სოფლის მეურნეობისადმი განსაკუთრებული ყურადღება რამდენიმე მოსაზრებითაა განპირობებული:

- სურსათით თვითურუნველყოფა უსაფრთხოებისა და მდგრადობის გარანტიაა
- მოსახლეობის ტრადიციული ს/ს საქმიანობა ქვეყნის რეკრეაციული და სოციალური ფასეულობების შენარჩუნებას ნიშნავს
- ს/ს პროდუქტები ეროვნული იდენტურობის მნიშვნელოვანი ელემენტია
- ს/მ-ის მნიშვნელობას აძლიერებს სურსათზე ფასების ზრდის პერსპექტივა.

გარდა ამისა, აღსანიშნავია სოფლის მეურნეობასთან მჭიდროდ დაკავშირებული *სოფლის განვითარების* საკითხების გადაჭრის საჭიროება. ამიტომ, *ერთიან სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკასთან* ერთად მოქმედებს *სოფლის განვითარების პოლიტიკა*, რომელიც, ძირითადად, *ევროპული სოფლის განვითარების სასოფლო-სამეურნეო ფონდიდან*³ და *რეგიონული განვითარების ფონდებიდან* (ე.წ. *სტრუქტურული ფონდებიდან*)⁴ ფინანსდება (ნახ. 2.1.). სოფლის განვითარება უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე სოფლის მეურნეობის განვითარება. მისი მიზანია სოფლის მოსახლეობის სოციალური სტატუსის გათანაბრება ქალაქის მოსახლეობასთან, რასაც სოფლად მოსახლეობის შესანარჩუნებლად გადაამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. თუ გავისხენებთ, რომ *ფერმის წლიური შემოსავლის საშუალო სიდიდე მხოლოდ 35,000 ევროა*, გასაგები ხდება რატომ აქვს სოფლის მოსახლეობისთვის შემოსავლების სხვა (დამატებით) წყაროებს ასეთი არსებითი მნიშვნელობა.

2.3. ევროკავშირის ერთიანი სს პოლიტიკის ცვლილება

თანდათან შეიცვალა დახმარების მიზნები: თუ წინათ დახმარება გარკვეული პროდუქტების წარმოების სტიმულირებისთვის გაიცემოდა, ამჟამად იგი ინოვაციური ტექნოლოგიების გამოყენებით ფერმის მოვლის სტანდარტების დასაცავად გაიცემა. ცვლილების მიზანია, ერთი მხრივ, დააკმაყოფილოს ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის წევრი განვითარებადი ქვეყნების მოთხოვნა ამ ორგანიზაციის წესების (სუბსიდირებასთან დაკავშირებით) დარღვევის შეწყვეტის თაობაზე, ხოლო მეორე მხრივ, მიმართოს სახსრები კლიმატის ცვლილების საწინააღმდეგოდ (სათბურის გაზის ატმოსფეროში გაფრქვევის 30% მეტი ს/ს აქტივობის შედეგად), ენერგეტიკული დამოუკიდებლობის მისაღწევად (ბიოსაწვავი) და სხვა. მაშასადამე, ცვლილების უმთავრესი შინაარსი *წარმოების მხარდაჭერიდან გარემოსდაცვითი ტექნოლოგიების და სოფლის განვითარების ღონისძიებათა მხარდაჭერაზე* გადასვლაა. ფერმერებისთვის უშუალო (პირდაპირი) გადახდების საერთო თანხა არ შემცირებულა.

³ Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)

⁴ europa.eu/scadplus/glossary/structural_cohesion_fund_en.htm

2.4. სოფლის განვითარების პროგრამები

სოფლად შემოსავლების ზრდისა და კომფორტული, ქალაქთან გათანაბრებული ცხოვრების პირობების შესაქმნელად, *ევროპული სტრუქტურული ფონდები* და ეროვნული მთავრობები რამდენიმე დებულებით ხელმძღვანელობენ:

- გარემოს დაცვა/შენარჩუნება და მასთან დაკავშირებული ტურიზმის განვითარება სოფლად დასაქმებისა და შემოსავლის ზრდის პოტენციალს შეიცავს
- კულტურული და ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვა ხელს უწყობს ეროვნული იდენტურობის შენარჩუნებასა და ტურიზმის განვითარებას
- სოფლად მოსახლეობის შენარჩუნებისა და ტურიზმის განვითარებისთვის აუცილებელია სოფლის ტელეკომუნიკაცია, ტრანსპორტი, ენერჯითა და წყლით მომარაგების უზრუნველყოფა
- ინფორმაციისა და განათლების ხელმისაწვდომობა, აგრეთვე საინფორმაციო საზოგადოების განვითარება სოფლად, მისი ქალაქთან გათანაბრების აუცილებელი პირობაა
- სოფლად პროდუქციის გადამუშავების გაზრდა და ინოვაციური ტექნოლოგიების ათვისება უზრუნველყოფს სამუშაო ადგილების ზრდას.

ჩამოთვლილი დებულებები სრულად პასუხობენ *“ლისაბონის სტრატეგიისა”* და *“ევროპა - 2020-ს”* მოთხოვნას [ეკონომიკური] “ზრდისა და მეტი, უკეთესი, სამუშაო ადგილის შექმნის შესახებ”.

კიდევ ერთხელ ჩამოვთვალოთ ის წყაროები, საიდანაც სოფლის მოსახლეობამ შეიძლება მიიღოს დახმარება სოფლის მეურნეობისა თუ სოფლის განვითარებისთვის:

- რეგიონული მთავრობა
- ეროვნული მთავრობა
- *ევროპული სასოფლო-სამეურნეო გარანტიების ფონდი* – ფერმერთა გადახდის სქემათა ფუნქციონირებისთვის
- ევროპული *სოფლის განვითარების სასოფლო-სამეურნეო ფონდი* – სოფლის განვითარების პროგრამებისთვის
- ევროპული სტრუქტურული ფონდები

2.5. სასოფლო-სამეურნეო კვლევები

ზოგადად, გარემოს დაცვისა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროდუქტიულობის ზრდის მოთხოვნებს შორის წინააღმდეგობა არსებობს. ს/ს წარმოების მრავალი ტრადიციული მეთოდი (მაგალითად, ქიმიური სასუქებისა და პესტიციდების გამოყენება, სასაძოვრო მეცხოველეობა) გარემოზე ნეგატიურ გავლენას ახდენს. სოფლის განვითარების ღონისძიებებიც, ზოგიერთ შემთხვევაში, შეიძლება წინააღმდეგობაში მოვიდეს ვიწრო ს/ს წარმოების ინტერესებთან. გარდა ამისა, სოფლის განვითარებისთვის საჭირო ენერჯეტიკის, კავშირგაბმულობის, ჯანდაცვის, განათლების, წარმოებისა და სხვა საკითხები ქალაქთან შედარებით, სხვაგვარ გადაწყვეტას თხოულობენ. წინააღმდეგობების გადამლახავი ანალი ტექნოლოგიებისა და მეთოდების შემუშავება მხოლოდ მეცნიერებას შეუძლია. ცალკე ამოცანაა ანალი ტექნოლოგიები მცირე

⁵ “ლისაბონის სტრატეგია” – იხ. ო. შატბერაშვილი, მრავალდონიანი საინოვაციო პოლიტიკა ევროკავშირში და ევროინტეგრაცია წიგნში: მრავალდონიანი საინოვაციო პოლიტიკა და ევროინტეგრაცია, რედაქტორები: ო. შატბერაშვილი და ი. გოგოძე, ევსიფ, თბილისი, 2010. (www.inovdev.ge). “ლისაბონის სტრატეგიის” ხს აბსექტები იხ. აგრეთვე Putting rural development to work for jobs and growth. Special Edition Newsletter. Directorate-General for Agriculture and Rural Development, European Commission, 2005. (http://ec.europa.eu/agriculture/publi/newsletter/lisbon/special_en.pdf). “ევროპა - 2020” (. http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm)

ფერმერული მეურნეობებისთვის. ვინაიდან ფერმერულ მეურნეობებს, დიდებსაც კი, ფერმერებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ ზემოსხენებული მოკრძალებული შემოსავლების მქონე, ძვირადღირებული კვლევების დაკვეთა არ შეუძლიათ, მეცნიერების დაფინანსების ტვირთს სახელმწიფოები და ევროკავშირი კისრულობენ. ეს სოფლისთვის გაწეული კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი (არაპირდაპირი) დახმარებაა.

ევროგაერთიანება კვლევებისთვის *კვლევისა და ინოვაციის ჩარჩო პროგრამებში* ითვალისწინებს სახსრების გამოყოფას. ამჟამად მიმდინარე მე-7 *ჩარჩო* პროგრამაში სახსრების 4% ს/ს კვლევაზე ინარჯება⁶. სასურველია გავისხენოთ, რომ სოფლის მეურნეობის წილი ევროკავშირის მშპ-ში 2% არ აღემატება. *ჩარჩო* პროგრამა, წვერი ქვეყნების ს/ს კვლევის ეროვნულ პროგრამებთან ერთად (რომელთა ჯამური დაფინანსება მრავალჯერ აღემატება *ჩარჩო* პროგრამით ს/ს კვლევის დაფინანსებას), ევროკავშირში კვლევის საქირო დონეს ქმნის.

კვლევისა და ინოვაციის მე-7 *ჩარჩო* პროგრამა მოიცავს ს/ს კვლევის შემდეგ მიმართულებებს:

- “სურსათი, სოფლის მეურნეობა და მეთევზეობა, ბიოტექნოლოგია“
- მიწის, ტყის და წყლის ბიოლოგიური რესურსების წარმოება და მართვა
- “ფერმიდან ჩანგლამდე” - სურსათი (თევზპროდუქტების ჩათვლით)
- მეცნიერება სიცოცხლის შესახებ, ბიოტექნოლოგია და ბიოქიმია არასაკვები პროდუქტებისა და პროცესებისთვის.

მე-7 პროგრამას მართავს *კვლევისა და ინოვაციის გენერალური დირექტორატი*⁷, რომელთანაც ს/ს მიმართულების სამართავად შექმნილია *სასოფლო-სამეურნეო კვლევის მუდმივი კომიტეტი*⁸. მასში შედიან სხვა დაინტერესებული დირექტორატების - *სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების, მეთევზეობის, გარემოს დაცვის*, - წარმომადგენლები და წამყვანი მეცნიერები. კომიტეტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანა სტრატეგიისა და პროგნოზების შემუშავებაა.

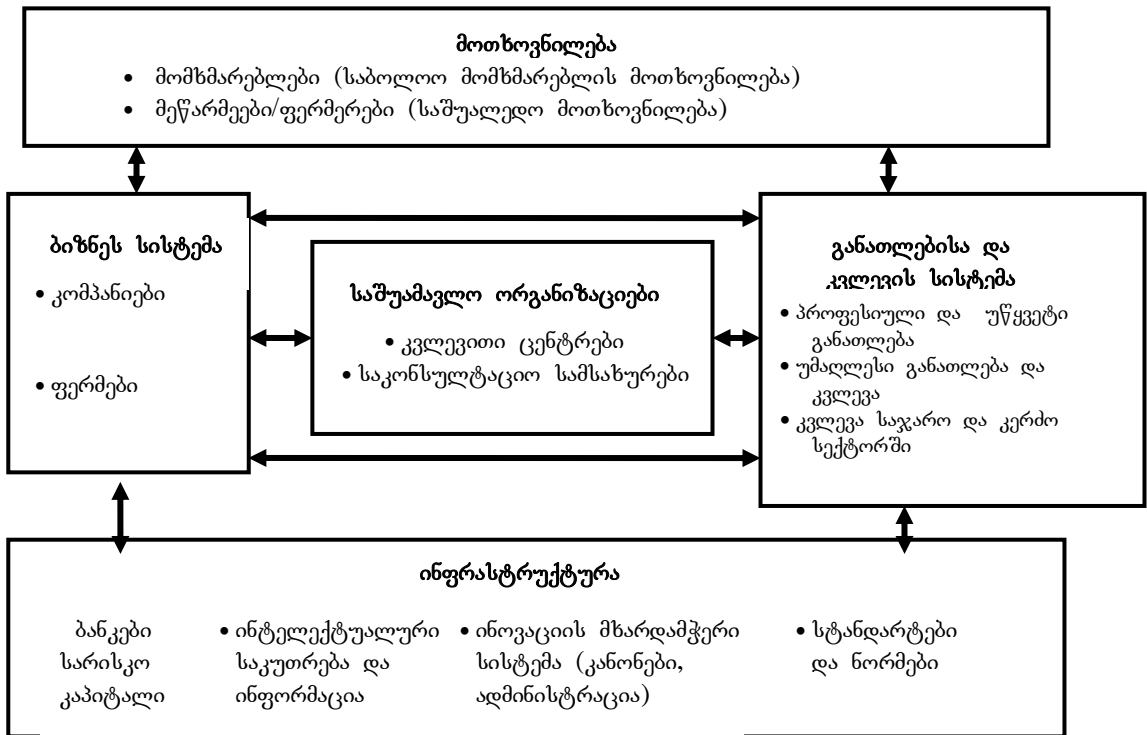
2.6. ეროვნული ს/ს საინოვაციო სისტემა

როგორც აღვნიშნეთ, ქვეყნების მიერ დაფინანსებული კვლევების ჯამური მოცულობა ევროკომისიის მიერ კვლევაზე გაწეულ ხარჯებს აღემატება. ს/ს კვლევები წარმოებს ქვეყნებში როგორც ეროვნულ, ასევე რეგიონულ დონეზე (რეგიონული მთავრობების დაფინანსებით).

⁶ Official Journal of the European Union, 30.12.2006, L400/368 - 434 (<http://cordis.europa.eu/fp7/dc/index.cfm>)

⁷ DG Research, Innovation and Science

⁸ SCAR (Standing Committee on Agriculture Research) დაფუძნდა 1974 წელს (Regulation (EEC) No. 1728/74 of the Council of 27 June 1974). http://ec.europa.eu/research/era/pdf/citizen-summary_en.pdf

ნახ. 2.2. ეროვნული სასოფლო-სამეურნეო საინოვაციო სისტემა

როგორც ევროკომისიის, ასევე ქვეყნების მიერ დაფინანსებული კვლევების შედეგების ფერმერებამდე და მეწარმეებამდე დაყვანა, რაც უშუალოდ საინოვაციო პროცესის შინაარსს წარმოადგენს და მთლიანად ეროვნული მთავრობების პასუხისმგებლობის სფეროს განეკუთვნება. ამ მიზნით ქვეყნებში მოქმედებენ *სასოფლო-სამეურნეო საკონსულტაციო სამსახურები*, მთლიანად ან ნაწილობრივ დაფინანსებული მთავრობების მიერ. სპეციფიკიდან გამომდინარე, ამ სამსახურების როლი ს/მეურნეობაში, გაცილებით მნიშვნელოვანია, ვიდრე წარმოების სფეროში. ეროვნული საინოვაციო სისტემის სქემა მოყვანილია ნახ. 2.2-ზე. ს/ს კვლევითი და საინოვაციო სისტემების შესახებ მეტი ინფორმაციის მიღება შეიძლება სტატიიდან⁹. თითქმის ყველა ქვეყანაში, ეკონომიკაში კვლევაზე გაწეულ საერთო ხარჯებში, ს/ს ხარჯების წილი აღემატება ს/მ წილს, ზოგიერთში კი ძლიერ აღემატება (ინ. ცხრილი 2.1.). მიზანშეწონილია ეროვნული ს/ს კვლევითი სისტემების კონკრეტულ მაგალითზე განხილვა.

ცხრილი 2.1. სს კვლევების მოცულობა ცალკეულ ქვეყნებში

ქვეყანა	ს/ს კვლევის წილი მთლიანად კვლევებში, %	სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში, %
დანია	8	2.5
ლიტვა	18	4.4
კვიპროსი	20	3

⁹ ო. შატერაშვილი. ევროპული საინოვაციო პოლიტიკა სოფლის მეურნეობის სფეროში. წიგნი "მრავალდონიანი საინოვაციო პოლიტიკა და ევროინტეგრაცია". რედაქტორები: ო. შატერაშვილი, ი. გოგოძე, ეგსიგ, თბილისი, 2010 (www.inovdev.ge)

სლოვაკეთის სს კვლევითი ინსტიტუტი¹⁰

იგი 5 უნივერსიტეტსა და 18 საჯარო კვლევით ორგანიზაციას მოიცავს. აქედან 7 კვლევითი ცენტრი შედის სოფლის მეურნეობის სამინისტროში:

სასოფლო-სამეურნეო კვლევის ცენტრი (შტაბ-ბინა - ქ. ნიტრა) სამი ინსტიტუტით:

მექანიზაციის კვლევითი ინსტიტუტი (ქ. პრეშტიანი)

მეცხოველეობის კვლევითი ინსტიტუტი (ქ. ნიტრა)

სამთო, სოფლის მეურნეობისა და ხაძოვრების კვლევითი ინსტიტუტი (ქ. ბანსკა ბისტრიცა)

ნიადაგმცოდნეობისა და კონსერვაციის კვლევითი ინსტიტუტი (ქ. ბრატისლავა)

სურსათის კვლევითი ინსტიტუტი (ქ. ბრატისლავა)

სოფლის მეურნეობისა და კვების მრეწველობის ეკონომიკის ინსტიტუტი (ქ. ბრატისლავა)

მეტყველების კვლევითი ინსტიტუტი (ქ. ზვოლენი)

11 ინსტიტუტი სლოვაკეთის მეცნიერებათა აკადემიის დაქვემდებარებაშია, კერძოდ:

გენეტიკისა და მცენარეთა ბიოტექნოლოგიის ინსტიტუტი (ქ. ნიტრა)

ს/ს ცხოველთა ფიზიოლოგიის ინსტიტუტი (ქ. კოშიცე)

პარაზიტოლოგიის ინსტიტუტი (ქ. კოშიცე)

ბიოქიმიისა და ცხოველთა გენეტიკის ინსტიტუტი (ქ. ივანკა დუნაიზე)

მოლეკულური ბიოლოგიის ინსტიტუტი (ქ. ბრატისლავა)

სოციოლოგიის ინსტიტუტი (ქ. ბრატისლავა)

ლანდშაფტური ეკოლოგიის ინსტიტუტი (ქ. ბრატისლავა)

ტყის ეკოლოგიის ინსტიტუტი (ქ. ზვოლენი)

ბოტანიკის ინსტიტუტი (ქ. ბრატისლავა)

ვირუსოლოგიის ინსტიტუტი (ქ. ბრატისლავა)

ნეეროიმუნოლოგიის ინსტიტუტი (ქ. ბრატისლავა)

სასოფლო-სამეურნეო კვლევა წარმოებს 5 უნივერსიტეტში:

სლოვაკეთის სასოფლო-სამეურნეო უნივერსიტეტი (ქ. ნიტრა)

ვეტერინარული უნივერსიტეტი (ქ. კოშიცე)

კომენიუსის უნივერსიტეტი (ქ. ბრატისლავა)

სლოვაკეთის ტექნიკური უნივერსიტეტი (ქ. ბრატისლავა)

ტექნიკური უნივერსიტეტი (ქ. ზვოლენი)

კვლევის თემატიკას ადგენს სლოვაკეთის სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემია.

აგროკვლევა ფინეთში¹¹

ფინეთის სოფლის მეურნეობისა და მეტყველების სამინისტრო პასუხისმგებელია პოლიტიკაზე, ბუნებრივი რესურსების გამოყენებასა (ს/მ, მეტყველება, მეთევზეობა და ნადირობა, წყლის ბიორესურსები და სოფლის განვითარება) და სურსათის უსაფრთხოებაზე. გააჩნია რა 5 საკუთარი აგროკვლევითი ინსტიტუტი და ბიუჯეტი აგროკვლევების საკონკურსო დაფინანსებისთვის, იგი ს/ს კვლევის სფეროში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. მისი კონკურსები მიმართულია: მეცნიერებაზე დაფუძნებული პოლიტიკურ გადაწყვეტილებათა შემუშავებელ პროექტებზე; კონკურენტუნარიანი, ეკოლოგიურად და ეთიკურად მდგრადი ტექნოლოგიების შემუშავების პროექტებზე; სურსათის ხარისხსა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა პროექტებზე.

პოლიტიკის შემუშავებასა და პროექტების გადარჩევაში მას ეხმარება აგრო-სასურსათო კვლევის საკონსულტაციო საბჭო. სამინისტრო თანამშრომლობს კვლევის დამფინანსებელ ევროპულ და სხვა ფინურ ორგანიზაციებთან, რომლებსაც აგრეთვე გააჩნიათ აგროსექტორის რეგულაციური კვლევის მიმართულებები და პროგრამები, კერძოდ:

ფინეთის ეროვნულ ტექნოლოგიურ სააგენტოსთან (Tekes), პროგრამებით ბიოტექნოლოგიისა და სურსათის ინოვაციის სფეროებში;

ფინეთის აკადემიასთან, უპირატესად ფუნდამენტურ კვლევაზე ორიენტირებული პროგრამებით: კვების, სურსათისა და ჯანმრთელობის საკინებზე; გენეტიკურად მოდიფიცირებული ორგანიზმების სოციალური და ჯანმრთელობაზე გავლენა.

სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული კვლევების შემსრულებლებია:

სოფლის მეურნეობისა და მეტყველების სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი 5 ინსტიტუტი;

გარემოს სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი 1 ინსტიტუტი;

ვაჭრობისა და მრეწველობის სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი 2 ინსტიტუტი;

სოციალური საკითხებისა და ჯანდაცვის სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი 1 ინსტიტუტი;

განათლების სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი 4 უნივერსიტეტი.

¹⁰ http://ec.europa.eu/research/agriculture/scar/index_en.cfm?p=1_sk&m=detail

¹¹ (http://ec.europa.eu/research/agriculture/scar/index_en.cfm?p=1_fi)

ზემოთ მოყვანილი ორი მაგალითი ნათლად გვიჩვენებს სოფლის მეურნეობის ჩართულობას ს/ს კვლევების წარმართვაში და, აგრეთვე, საუნივერსიტეტო და აკადემიური მეცნიერების მონაწილეობას ს/ს კვლევებში. სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების მიმართ სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის დონე ევროპაში, ძალიან მაღალია.

2.7. საკონსულტაციო სამსახურები

უკვე აღვნიშნეთ, რომ კვლევების დაყვანა ფერმერებამდე ს/მ განვითარების საკვანძო საკითხია. განვითარებად ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოშიც, ამ საკითხს ჯეროვანი ყურადღება არ ეთმობა, რის გამოც გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაცია იძულებული გახდა გამოეცა სახელმძღვანელო ამ ქვეყნების პოლიტიკური ხელმძღვანელებისთვის¹². სამსახურების დანიშნულებაა ინდივიდუალური ფერმერების ტექნოლოგიური თუ მენეჯმენტის პრობლემების გადაწყვეტა. ევროპა, ამ თვალსაზრისით, ერთ-ერთი ლიდერია მსოფლიოში. ზოგიერთ ქვეყანაში ეს სამსახურები არსებობს 100 წელზე მეტს ითვლიან (დიდი ბრიტანეთი, დანია, გერმანია). ზოგიერთ ქვეყანაში შექმნილია ერთიანი ეროვნული სამსახური, სხვებში – რეგიონულ (თითოეულ რეგიონში). სამსახურები ან სახელმწიფოა (მაგალითად, გერმანიაში), ან კერძო (ასოციაციები), რომლებიც დიდ დახმარებას იღებენ სახელმწიფოსგან. საკონსულტაციო სამსახურების მაგალითებს რეგიონული ს/ს საინოვაციო სისტემების განხილვისას ვინილავთ.

2.8. რეგიონული საინოვაციო სისტემები

რეგიონების (ქვეყნების ნაწილების) სასოფლო-სამეურნეო სისტემები და პოლიტიკა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რას წარმოადგენს რეგიონი ადმინისტრაციულად. ამ სისტემებში, ეროვნული სისტემების მსგავსად, საკმაოდ განსხვავებები არსებობს. განვიხილოთ ორი მაგალითი, რომელშიც შეგვიძლია საქართველოსთვის მრავალი სასარგებლო დეტალი ვინილოთ.

ჩანართი 4

<p>ბავარიის ს/ს საინოვაციო სისტემა</p> <p>ბავარიის თავისუფალი სახელმწიფო (როგორც მას ოფიციალურად უწოდებენ): მოსახლეობა 12.5 მლნ. სოფლის მეურნეობის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში - 1.2%, მრეწველობისა - 30%, მშპ სულზე - € 33,200. ბავარიას, ისევე როგორც გერმანიის სხვა მიწებს (რესპუბლიკებს), ფედერალური მიწის სტატუსი აქვს. მთავრობა, რომელსაც ფართო უფლებამოსილება გააჩნია, რამდენიმე სამინისტროსგან შედგება. მისი მეთაურია პრემიერ-მინისტრი. სოფლის მეურნეობის განვითარებაზე პასუხისმგებელია <i>სოფლის მეურნეობისა და მეტყვეობის სამინისტრო</i>¹³.</p> <p>აგროკვლევის სისტემა. სამინისტროს დაქვემდებარებაშია მძლავრი ბავარიის სახელმწიფო სასოფლო-სამეურნეო კვლევითი ცენტრი, რომელშიც 10 კვლევითი ინსტიტუტია გაერთიანებული: <i>ს/ს კოლოგიის, ორგანული ფერმერობისა და ნიადაგის დაცვის; მემკენარეობისა და მკენარეთა ახალი ჯიშების; მავნებლების ბრძოლის; მეცხოველეობისა და ცხოველთა ჯიშების; ცხოველთა კვებისა და საკვების მართვის; მეთევზეობის; აგროინჟინერიისა და მეცხოველეობის; სოფლის განვითარების, ბიზნესის ეკონომიკისა და ს/ს საინფორმაციო ტექნოლოგიების; კვების სამეცნიერო პრობლემებისა და მარკეტინგის; მიწათმოქმედებისა და მეცხოველეობის მანქანების, ყველა ინსტიტუტი ქ. ფრაიზინგშია (ფრეისინგ) თავმოყრილი. გარდა ამისა, ცენტრის შემადგენლობაშია: <i>ხარისხის უზრუნველყოფისა და შესწავლის უწყებრივი სისტემა; სწავლების, გამოცდისა და მერმეოების ფერმერების სპეციალიზებული ცენტრი; სწავლების, გამოცდისა და ეკო-ფერმერობის სპეციალიზებული ცენტრი; სწავლების, გამოცდისა და მეფრინველეობისა და წვრილფეხა ცხოველების სპეციალიზებული ცენტრი; სვიის კვლევის ცენტრი (ეროვნული).</i></i></p>
--

¹² Modernizing National Extension Systems: A Practical Guide for Policy-makers in Developing Countries. FAO, 2005

¹³ Staatsministeriums für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten (<http://www.stmelf.bayern.de>)

სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევების სამინისტროს დაქვემდებარებაშია, აგრეთვე, ტექნოლოგიისა და ინოვაციის ცენტრი, რომელიც კვლევითი ცენტრის ინსტიტუტებთან კომერციულიზაციის ეტაპზე თანამშრომლობს და კერძო ორგანიზაციებსაც იწინადავს.

უმაღლესი სკოლა. იმავე ქ. ფრაიზინგში მდებარეობს გამოყენებითი მეცნიერების სახელმწიფო უნივერსიტეტი (4,000 სტუდენტი), სპეციალიზაციით: სოფლის მეურნეობა და კვების მრეწველობა (დაარსებული 1805 წელს) (www.hswt.de/) და მიუნხენის ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიომეცნიერებათა განყოფილება (3000 სტუდენტი) (<http://www.tu-muenchen.de/>).

უნივერსიტეტები ბავარიის მეცნიერების, კვლევისა და ხელოვნების სამინისტროს დაქვემდებარებიან. მათ ფართო კვლევითი პროგრამები, საცდელი და სასწავლო მეურნეობები გააჩნიათ.

ბავარიის სახელმწიფო სასოფლო-სასოფლო სამეურნეო კვლევითი ცენტრი ორი უნივერსიტეტის კვლევით და სასწავლო სიმძლავრეებთან ერთად ქმნის ბავარიის აგროკვლევის კლასტერს. ცენტრების დასახელებიდანაც ჩანს, რომ ბავარიაში აგროკვლევა ფართო მნიშვნელობით იმართება: წარმოება – ეკოლოგია – სოფლის განვითარება. ამ თვალსაზრისით იგი სავსებით პასუხობს ევროკავშირის ლისაბონის სტრატეგიიდან გამომდინარე აგროკვლევის ფილოსოფიას. ამავე დროს, ბავარიულ აგროკვლევაში აქცენტები დასმულია ბავარიის სოფლის მეურნეობის ინტერესებიდან გამომდინარე (მაგალითად სვიის კვლევა).

საკონსულტაციო სამსახური¹⁴. ბავარიაში საკონსულტაციო სამსახური სახელმწიფო ორგანიზაციაა და სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევების სამინისტროს დაქვემდებარებაშია. მისი ისტორია 1897 წელს დაიწყო, როდესაც "მონეტარული მასწავლებლები" (ს/ს მრჩეველები) აიყვანეს სახელმწიფო სამსახურში. 2003 წლის მონაცემებით ბავარიაში დაახლოებით 570 კონსულტანტია. მათი განაწილება მოყვანილია ტაბულა 3-ში. საკონსულტაციო სამსახურები სოფლის განვითარების საკითხებზეც მუშაობენ.

ფერმების ტიპი	ჯგუფების რაოდენობა	კონსულტანტების რაოდენობა
მიწათმოქმედება	27	120
აგროეკოლოგია და ნიადაგი	7	14
სპეციალური მცენარეების მოყვანა, მცენარეთა დაცვა და გამოკვლევა	7	66
რძის წარმოება	30	130
საქონლის მოსუქება	4	15
საქონლის ხელექცია	10	70
ღორის გაზრდა	9	45
ორგანული ფერმერობა	4	10
მაღალმთიანი ფერმერობა	2	?
ცხვარი და მცირე ზომის ცხოველები	2	5
ცხენების მოვლა	2	6
მებაღეობა	4	50

კონსულტანტები, როგორც სახელმწიფო მოხელეები, მომსახურებისთვის გასამრჯელოს არ იღებენ. საკონსულტაციო სამსახურებთან დაკავშირებულია დაახლოებით 50 პროფესიული გადაამზადების სკოლა. კონსულტანტების გადარჩევისა და მომზადების, გამოცდების ჩაბარების სისტემა მკაცრია. ისინი ყოველწლიურად ერთკვირიან გადამზადებას გადიან სოფლის მეურნეობის სამინისტროსთან შექმნილ სპეციალურ ელიტის მომზადების სახელმწიფო ინსტიტუტში.

კვლევითი და საკონსულტაციო სისტემები ერთად ქმნიან ინოვაციის ინსტრუმენტს, რომელიც ცოდნის უწყვეტი ჯაჭვის მოქმედებას უზრუნველყოფს.

კლასტერული ინციატივა. სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევების სამინისტროს ინციატივით ბავარიაში რამდენიმე სამეცნიერო-საწარმოო კლასტერია განვითარებული: მათ შორის რძის, ხორცის, ღვინის, ლუდისა და სხვა. სამეცნიერო ცენტრი ფრაიზინგში მრავალ კლასტერში მონაწილეობს.

ჩანართი 5

ბოლცანოს ავტონომიური პროვინცია – ალტო ადიჯე (სამხრეთ ტიროლი)

ესაა ავტონომიური ოლქი იტალიაში, რომელსაც გუბერნატორი მართავს. სოფლის მეურნეობა შეადგენს მშპ-ს 3,6%. მრეწველობა – 20%. მოსახლეობა – 500,000 ადამიანი, ტერიტორიის 64% განლაგებულია ზღვის დონიდან 1500 მ მაღლა. მშპ სულზე – 32,000€.

ბოლცანოს პროვინციის სასოფლო-სამეურნეო საინოვაციო სისტემა ძირითადად ეყრდნობა ლამბურგის სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევების კვლევით ცენტრს¹⁵ და სამხრეთ ტიროლის საკონსულტაციო სამსახურს¹⁶.

კვლევითი ცენტრი სახელმწიფო ორგანიზაციაა და დაქვემდებარება პროვინციის სოფლის მეურნეობისა და მეტყვევების დეპარტამენტს. ცენტრი აწარმოებს ფუნდამენტურ და გამოყენებით კვლევას, საგლე

¹⁴ ჩვენ ვისარგებლეთ ანგარიშით, რომელიც განთავსებულია საიტზე http://www.agroextension.net/attachments/AAC_Bavaria.doc

¹⁵ Research Centre for Agriculture and Forestry Laimburg (www.laimburg.it)

¹⁶ South Tyrolean Advisory Service (www.beratungsring.org)

ექსპერიმენტებსა და მათთან დაკავშირებულ ღონისძიებებს ახალი ცოდნისა და ტექნოლოგიების მისაღებად პროვინციის ს/მ გასაუმჯობესებლად. სახსრების 39%-ს მას პროვინციის მთავრობა აძლევს, 1% - იტალიის ცენტრალური მთავრობა, დანარჩენს შეადგენს გრანტები (ევროკავშირის, იტალიის მთავრობის და სხვა) და საკუთარი სახსრები. ეს უკანასკნელი შედგება ბოლცანოს ოლქის საკუთრებაში მყოფი და ცენტრისთვის მართვაში გადაცემული 36 მიწის ნაკვეთისა და მათზე განლაგებული უძრავი ქონების ექსპლუატაციიდან მიღებული სახსრებისა და, აგრეთვე, საკუთარი ღვინის ქარხნიდან, სანერგიდან, თევზის გამრავლების სადგურიდან და რამდენიმე მექანიკური საამქროდან მიღებული სახსრებისაგან. ცენტრში დასაქმებულია 200 მუშაკი, კიდევ 100 მედმივი თანამშრომელი და 150 სესონურად მუშაობს საცდელ ფერმებში.

აღნიშნული ნაკვეთები სხვადასხვა გეოგრაფიულ-კლიმატურ ზონაში განლაგებულ საცდელ-სადემონსტრაციო ფერმებს წარმოადგენენ. ერთი ნაკვეთი ბოტანიკური ბაღია. მათ ცენტრის მუშაკები იყენებენ ექსპერიმენტისთვის. პროფსასწავლებლის სტუდენტები - პრაქტიკისთვის. ფერმების პროდუქცია მრავალფეროვანია - რძე, თაფლი, თევზი, ხილი, ყურძენი, სამედიცინო ბალახები, ღვინო. ცენტრი ინფორმაციას აწვდის ს/ს კონსულტანტებსა და ფერმერებს კურსების, სემინარებისა და გამოცემების მეშვეობით. ცენტრს გააჩნია საკუთარი მეხილეობის, მეღვინეობისა და მებაღეობის პროფესიული სასწავლებელი.

სამხრეთ ტიროლის საკონსულტაციო სამსახური (South Tyrolean Advisory Service) წარმოადგენს ამხანაგობას, რომელშიც 6000-ზე მეტი წევრია გაერთიანებული. **სამსახური** ეყრდნობა როგორც კვლევითი ცენტრის მიღწევებს, ასევე ცოდნის გარე წყაროებს. მისი მუშაობის მთავარი მიმართულებებია მებაღეობა (უმთავრესად ვაშლის კულტურა) და მევენახეობა-მეღვინეობა. კონსულტაციების მიღება შეიძლება არა მხოლოდ კონსულტანტთან პირადი შეხვედრით, არამედ ტელეფონით, SMS-ით ან ინტერნეტითაც. სამსახური არსებობს საწევროებისა და მთავრობის (44%) ხარჯებით. თანამშრომელთა რიცხვი 40-ს აღემატება.

ბოლცანოს თავისუფალი უნივერსიტეტი, რომლის მეცნიერებისა და ტექნოლოგიის ფაკულტეტი სპეციალიზებულია სოფლის მეურნეობაზე (განსაკუთრებით ბოლცანოს ოლქისთვის პროფილურ მეხილეობაზე), ხოლო მისი კვლევითი სამუშაოები სოფლის მეურნეობის გარემოსდაცვით ასპექტებს ეხება.

სამხრეთ ტიროლში სასოფლო-სამეურნეო საინოვაციო სისტემა ეხება ს/ს წარმოების საკითხთა ძალიან ფართო წრეს: მიწათმოქმედება, ჯიშების შერჩევა, მავნებლებთან ბრძოლა, ნიადაგის დაცვა, მოსავლის შენახვა და გადაამუშავება, ყინვებისა და გვალვისგან დაცვა, ინტელექტუალური საკუთრების საკითხები (საფირმო და ადგილწარმოშობის ნიშნები), მარკეტინგის ახალი ფორმები და სხვა. მის მუშაობაში სხვადასხვა პროფესიული გაერთიანება მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. მათ გარეშე რთული ინოვაციური ღონისძიებები პროვინციაში საკმაოდ მასშტაბით ვერ განხორციელდება. სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული ყველაზე მნიშვნელოვანმა სახელმწიფო და საზოგადოებრივმა ორგანიზაციებმა შექმნეს გაერთიანება AGRIOS¹⁷, რომელმაც მოახერხა პროვინციაში ინტეგრირებული ვაშლის წარმოების სისტემის დანერგვა. სისტემა გულისხმობს ვაშლის წარმოების მიმართ ყველა ფერმერის მხრიდან ერთიან მიდგომას და ერთიანი მაღალი სტანდარტების დაცვას მავნებლებთან ბრძოლიდან დაწყებული და მარკეტინგით დამთავრებული. ამ გაერთიანებაში შევიდნენ პროვინციის სოფლის მეურნეობისა და მეტყვეობის დეპარტამენტი, ლამბურგის სოფლის მეურნეობისა და მეტყვეობის კვლევითი ცენტრი, სამხრეთ ტიროლის საკონსულტაციო სამსახური, მეხილეობის კავშირი სამხრეთ ტიროლი, სამხრეთ ტიროლის ხილის აუქციონების მხარდამჭერი ორგანიზაცია, სამხრეთ ტიროლის ფერმერთა ალიანსი, კავშირი სამხრეთ ტიროლის ახალგაზრდა ფერმერები, უშუალო მეწარმეთა ფედერაცია. ინტეგრირებული სისტემის მოთხოვნები ბოლცანოს პროვინციაში ადგილობრივი კანონი¹⁸. წლების განმავლობაში სიტემა გაიზარდა და ამჟამად ბოლცანომ დაიკავა ევროპის ვაშლის წარმოებაში 7%. გააფართოვა ექსპორტი, შეამცირა მარკეტინგული ხარჯები, დაამკვიდრა რა მსოფლიოში ადგილწარმოშობის ნიშანი ვაშლი ბოლცანოდან, რომლითაც ადგილობრივი ფერმერები სარგებლობენ. ფაქტიურად ბოლცანოში შეიქმნა ინოვაციური ვიწროსპეციალიზებული მეხილეობის კლასტერი.

მიუხედავად მიღწევებისა, საინოვაციო სისტემის მონაწილენი თვლიან, რომ რეგიონული ამოცანების გადაწყვეტაში საკმაოდ სიმწიფეები არსებობს. პირველ რიგში აღნიშნავენ გარე წყაროებიდან ისეთი კვლევითი სამუშაოების უხვ დაფინანსებას, რომლებიც არაა დაკავშირებული პროვინციის პრობლემებთან, კერძოდ, მცირე სამთო ფერმების ამოცანები და სხვა. გარდა ამისა, გარე დაფინანსება მოკლევადიანია, რაც გრძელვადიანი ამოცანების გადაწყვეტას უშლის ხელს¹⁹.

ამ უკანასკნელი მაგალითიდან ცხადად ჩანს სასოფლო-სამეურნეო საინოვაციო სისტემისთვის საცდელი მეურნეობებისა და სადგურების მუშაობის მნიშვნელობა.

¹⁷ www.agrios.it

¹⁸ The Autonomous province of Bolzano. Provincial Law no. 12/April 4th 1991.

¹⁹ Josef Dalla Via. Research at the Research Center for Agriculture and Forestry LAIMBURG. (www.eufrin.obstpage.de/Documents/Laimburg.pdf)

3. საქართველოს სოფლის მეურნეობა

3.1. ზოგადი მიმოხილვა

საქართველოს სოფლის მეურნეობა განსაკუთრებით მრავალდარგოვანია და გამოირჩევა კლიმატური ზონების სიმრავლით. ამის გამო კვლევის და ინოვაციის თვალსაზრისით, იგი რთული ობიექტია. ამ გარემოებამ განაპირობა წარსულში საკმაოდ მძლავრი საინოვაციო სისტემის ჩამოყალიბება – 15 კვლევითი ინსტიტუტი, 3 სს უნივერსიტეტი, 70-მდე საცდელი სადგური და მეურნეობა, რაიონული სს სამსახურები, სპეციალისტები თითოეულ მსხვილ მეურნეობაში. სისტემა მორგებული იყო სოციალისტური წარმოების პირობებზე და საბაზრო ეკონომიკის პირობებში გადასასვლელად ადაპტაცია ესაჭიროებოდა. მაგალითად, საქირო იყო, ევროპულის მსგავსი საკონსულტაციო სამსახურების განვითარება. კვლევის თემატიკა უნდა ითვალისწინებდეს მცირე ფერმების მოთხოვნილებებს, სხვაგან შექმნილი ტექნოლოგიების ადაპტაციასა და სხვა. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ იმ პირობებშიც საინოვაციო სისტემას თვალსაჩინო მიღწევები ჰქონდა. საკმარისია გავისწავლოთ ჩაის ახალი ჯიშების მიღება, რომელთა მეშვეობით არა მარტო საქართველოში, არამედ მეზობელ ქვეყნებშიც უზრუნველყვეს ჩაის წარმოების განვითარება.

ამჟამად საქართველოს სოფლის მეურნეობა და სოფელი თვისობრივად განსხვავდება 20 წლის წინ არსებულისგან. იგი მთლიანი შიდა პროდუქტის დაახლოებით 10% ქმნის (1,8 მლრდ ლარი) და ქვეყნის საკვებ პროდუქტებზე მოთხოვნილების 20-30% უზრუნველყოფს (წარსულში უზრუნველყოფდა 70%). სოფლად მოსახლეობის დაახლოებით 50% ცხოვრობს, სოლო სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფთა 70%. ამდენად, სოფელი და სოფლის მეურნეობა სიღარიბესთან ბრძოლის მთავარი ასპარეზია. ცუდად გააზრებული და ჩატარებული პრივატიზაციის შედეგად²⁰ ძლიერ შეიცვალა მეურნეობების (ფერმების)²¹ სიდიდე და განაწილება (ცხრილი 3.1.)

ცხრილი 3.1. მეურნეობების განაწილება ფართობის მიხედვით საქართველოში

ფერმის ფართობი	ფერმების პროცენტი
< 0.5 ჰა	22.1
0.5-1 ჰა	29.7
1-2 ჰა	43.6
> 2 ჰა	4.6
საშუალო ფართობი 0.96 ჰა	

წყარო: Wikipedia²²

²⁰ პაატა კოლუაშვილი.

²¹ საქართველოს კანონმდებლობით ფერმისა და ფერმერის ცნება დადგენილი არაა. ამ ტერმინის გამოყენება პირობითია.

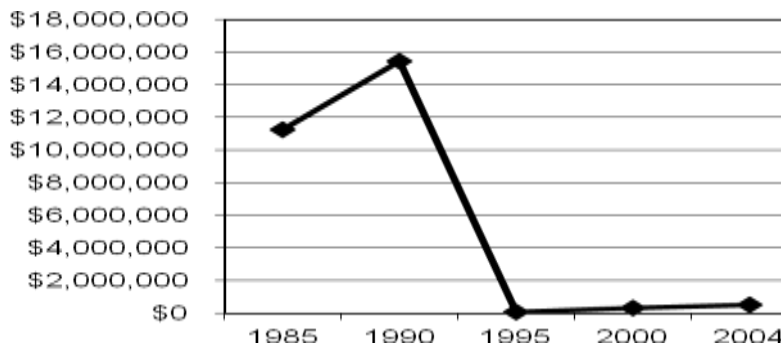
²² სხვა წყაროების თანახმად, ფერმის საშუალო სიდიდე ოდნავ განსხვავებულია. [მაგალითად, ელენე შატბერაშვილი, ბონდო ალასანია, აგროდაზღვევისა და აგროდაკრედიტების სისტემები და სოფლის მეურნეობის განვითარების ზოგადი კონტექსტი საქართველოში. ბიომეურნე, №1 (16) 2011 (ელკანა - ოქსფორდი)]

მკვეთრად შეიცვალა რეალიზაციის ბაზრების სურათი და მოთხოვნების სტრუქტურაც. ახალ პირობებში სასაქონლო სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ორგანიზება საინოვაციო სისტემის წინაშე სრულიად ახალ ამოცანებს წარმოშობს. ეს ამოცანები, გარკვეულწილად, ევროპული გამოცდილების ადაპტაციის გზით შეიძლება გადაწყდეს, მაგრამ მრავალი საკითხის გადასაწყვეტად მზა მეთოდები არ არსებობს.

აღნიშნული ამოცანების გადასაწყვეტად საინოვაციო სისტემის მიმართ ყურადღების გაზრდის ნაცვლად, სახელმწიფომ არა თუ არ განავითარა ის რგოლები, რომელიც სისტემას აკლდა (მაგ., საკონსულტაციო სამსახურები), არამედ არსებულ რგოლებზე მსოფლიო პრაქტიკაში უპრეცედენტო ნეგატიური ზემოქმედება განახორციელა.

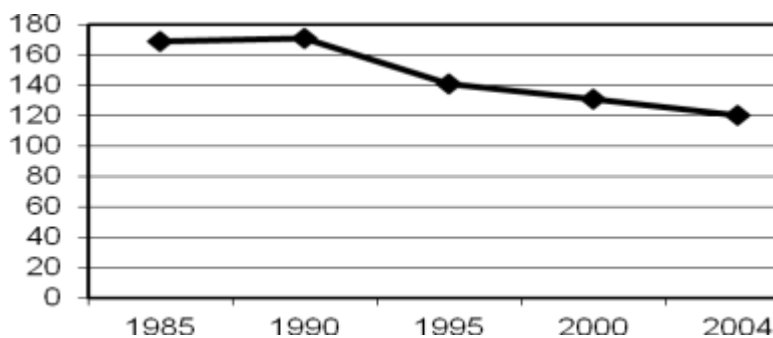
3.2. ს/ს კვლევითი სისტემა საქართველოში

კვლევითი სისტემის აღმწერი ზოგიერთი (საქართველოში ხელმისაწვდომი) ინდიკატორის ცვლილება მოყვანილია ნახატებზე 3.1-3.3.

ნახ. 3.1 სასოფლო-სამეურნეო კვლევის დაფინანსება საქართველოში²³

აღსანიშნავია, რომ 1985–1990 წლებში 12–16 მლნ აშშ დოლარის ფარგლებში მერყევი ს/ს კვლევის წლიური დაფინანსება დაახლოებით ისეთივე იყო, როგორც 2011 წლის მთლიანი ეროვნული კვლევითი სისტემის ანუ მეცნიერების ყველა დარგის დაფინანსება.

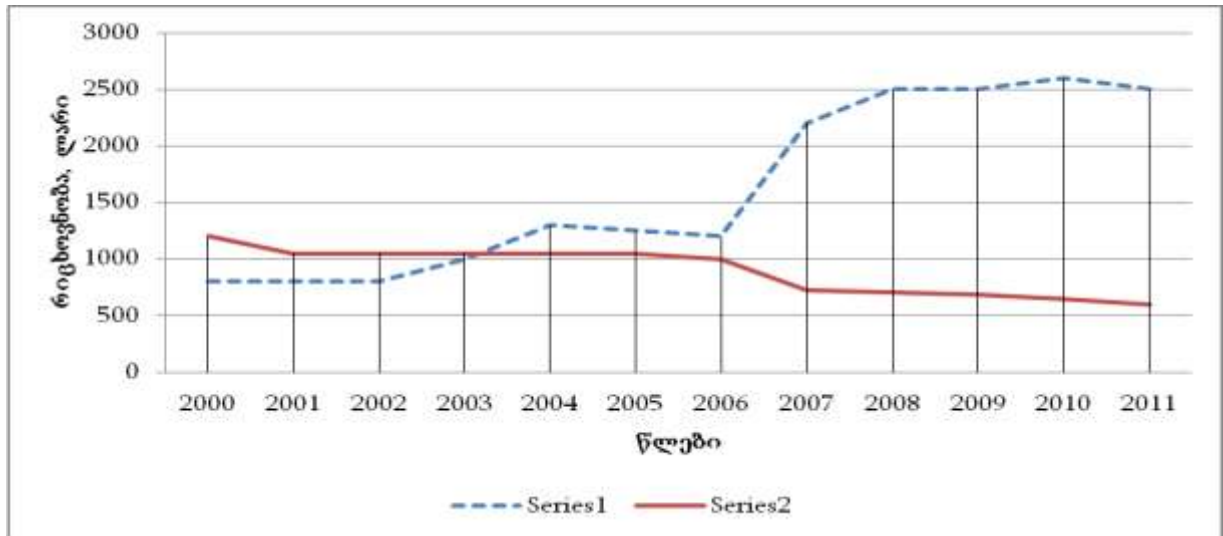

ნახ. 3.2. სელექციონერთა რიცხვის ცვლილება²⁴

²³ დავით ბედოშვილი. საქართველოს სასელექციო პოტენციალის შეფასება და მისი გაძლიერების სტრატეგია. მოხსენება იკარდა-ს სემინარზე, თბილისი, 15-17 ოქტომბერი 2007.

²⁴ იქვე

1990 წლიდან რაიმე პრიორიტეტებისა და მოსაზრებების გარეშე, განუწყვეტლივ მცირდებოდა ყველა მიმართულების ს/მ მკვლევართა რაოდენობა. ნახ. 3.2.-ზე მაგალითისთვის მოყვანილია სელექციონერთა რიცხვის შემცირება 1990-2004 წლებში. განსაკუთრებით მკვეთრი შემცირება მოხდა 2006-2007 წლებში. სულ 2000-2011 წლებში კვლევით ორგანიზაციებში თანამშრომელთა რიცხვი 2-ჯერ შემცირდა (ნახ. 3.3.). პროცესი ევროპაში მიმდინარე მეცნიერთა რიცხვის ზრდის საწინააღმდეგოა. რაც შეეხება განვითარებად ქვეყნებს, იქ მეცნიერთა რიცხვის ზრდა ევროპულს აჭარბებს.

დაფინანსება

რიცხოვნობა

ნახ. 3.3. ს/ს კვლევით სისტემაში (უნივერსიტეტების გარდა) თანამშრომელთა რაოდენობა და ერთ თანამშრომელზე გაწეული წლიური ხარჯები²⁵

ნახ. 3.3. მოყვანილი მონაცემების საფუძველზე რამდენიმე დასკვნის გაკეთება შეგვიძლია. ერთ თანამშრომელზე წლიური ხარჯების დაახლოებით 75%-ს შეადგენს ხელფასი, რაც 1 თვეზე გადათვლისა და საშემოსავლო გადასახადის (20%) გამოკლების შემდეგ თვიურად ხელზე გასაცემ საშუალო თანხას – 160 ლარს გვაძლევს. შედარებისთვის, სახელმწიფო მმართველობაში საშუალო თვიური ხელფასი, საშემოსავლოს გამოქვითვის შემდეგ, 700 ლარია²⁶. თანაფარდობა 1:4 - ევროპულ და მსოფლიო პრაქტიკასთან სრულიად შეუსაბამოა.

²⁵ გრაფიკი მომზადებულია შემდეგი დოკუმენტის საფუძველზე: გ. ალექსიძე, აგრარული კვლევა სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარებისათვის. ეროვნული მოხსენება შუა აზიისა და კავკასიის კვლევითი ინსტიტუტების ასოციაციის რეგიონული მიმონიღვისთვის. ტაშკენტი, 2011.

²⁶ ხელფასები სახელმწიფო მმართველობაში. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო (www.economy.ge/?category=4&lang=geo&dn=135).

დიდი ბრიტანეთის სახელმწიფო ადმინისტრაციაში საშუალო წლიური ხელფასი 23,000 გირვანქა სტერლინგია (38,000 აშშ დოლარი)²⁷ (<http://www.civilservant.org.uk/pay.shtml>), ხოლო მეცნიერთა საშუალო წლიური ხელფასი - 74,000 აშშ დოლარი²⁸. დიდ ბრიტანეთში 80 უნივერსიტეტის რექტორი ღებულობს ქვეყნის პრემიერ-მინისტრზე მაღალ ხელფასს²⁹.

აშშ სახელმწიფო ადმინისტრაციაში საშუალო წლიური ხელფასი 68,000 აშშ დოლარია³⁰, ხოლო მეცნიერთა საშუალო წლიური ხელფასი 88,000 აშშ დოლარი³¹. წამყვანი ეროვნული ლაბორატორიების დირექტორები – გამოცენილი მეცნიერები – იღებენ მინისტრებზე (სახელმწიფო დეპარტამენტების ხელმძღვანელებზე), ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში აშშ პრეზიდენტზე მაღალ ხელფასს³².

ადგილი გამოსათვლელია საერთო ხარჯები სასოფლო-სამეურნეო კვლევაზე – 1.5 მლნ ლარი ანუ, მიმდინარე კურსით, 0,9 მლნ აშშ დოლარი. ეს თითქმის 18-ჯერ ნაკლებია 1990 წლის დონეზე, ხოლო ფასების ინდექსის ცვლილების გათვალისწინებით, - კიდევ უფრო ნაკლები.

მეცნიერების დაფინანსების დონე საქართველოში საერთოდ ძალიან დაბალია – მშპ-ს 0.2% ნაკლები. ევროკავშირის ყველა ქვეყნის საშუალო მეცნიერების დაფინანსების დონეა 2%. სასოფლო-სამეურნეო კვლევების დაფინანსების დონეს განსაზღვრავენ როგორც ამ კვლევებზე დანახარჯს შეფარდებულს მთლიან სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტთან. საქართველოსთვის ეს სიდიდე ტოლია 0.08%, ხოლო განვითარებულ ქვეყნებში საშუალოდ 2.4%-ა³³.

საქართველოს კვლევით სისტემას ევროპულისგან (და, საერთოდ, მსოფლიოსგან) განსაკუთრებით მკვეთრად ორი გარემოება განასხვავებს: ა) სოფლის მეურნეობის სამინისტრო არ მონაწილეობს კვლევის დაგეგმვაში, დაფინანსებასა და შედეგების გამოყენებაში. მას არ გააჩნია არც ერთი კვლევითი ორგანიზაცია. ევროპული სტანდარტების თანახმად ეს სრულყოფილი სამინისტრო არაა – სამინისტრო კვლევაზე უნდა იყოს დაფუძნებული; ბ) კვლევითი სისტემა არ შედგება იურიდიული პირებისგან. მისი არსებობა-არარსებობის საკითხი ერთი უნივერსიტეტის რექტორის გადაწყვეტილებაზეა დამოკიდებული (ან უნივერსიტეტის კერძო მფლობელზე). ეს უკანასკნელი გარემოება მას შემდეგ წარმოიქმნა, რაც 2010 წლის ბოლოს მთავრობამ კვლევით ორგანიზაციებს ჩამოართვა იურიდიული პირის სტატუსი და განყოფილებების სტატუსით შეიყვანა უნივერსიტეტებში.

სასოფლო-სამეურნეო კვლევითი სისტემის ამგვარი ორგანიზება ქვეყნის მიმართ დანაშაულის ნიშნებს შეიცავს. მდიდარი ევროპული (და მსოფლიო) პრაქტიკა ასეთ ვითარებას არ იცნობს.

²⁷ www.civilservant.org.uk/pay.shtml

²⁸ EUROPEAN COMMISSION. Remuneration of Researchers in the Public and Private sectors. CARSA, 2007.

(ec.europa.eu/eracareers/pdf/final_report.pdf)

²⁹ www.guardian.co.uk/news/datablog/2010/mar/12/universities-high-pay-top-data

³⁰ http://www.usatoday.com/news/nation/2010-03-04-federal-pay_N.htm

³¹ იხ. სქოლიო 27.

³² berkeleylabreport.blogspot.com/2011/03/regents-approve-salary-increase-for.html.

³³ Nienke M. Beintema and Gert-Jan Stads. MEASURING AGRICULTURAL RESEARCH INVESTMENTS: A Revised Global Picture. ASTI Background Note, October 2008. (http://www.asti.cgiar.org/pdf/Global_revision.pdf)

3.3. სასოფლო-სამეურნეო საცდელი სადგურები

საცდელი სადგურები ს/მ განვითარების საკვანძო რგოლია. ევროპაში მათი მნიშვნელობის ილუსტრაციაა *ჩანართი 4-ში* მოყვანილი მაგალითი. 1990 წლამდე საქართველოში კვლევითი ორგანიზაციებისა და უნივერსიტეტების დაქვემდებარებაში 70-მდე (ექსპერტების გამოკითხვის თანახმად) საცდელი სადგური, საცდელი მეურნეობა და სხვა მსგავსი ირიცხებოდა, მრავალი მათგანი – იურიდიული პირის სტატუსით. ამჟამად მათი აბსოლუტური უმრავლესობა დაკარგულია (კერძო პირებზე მიყიდული, არასასოფლო-სამეურნეო მიზნებისთვის გამოყენებული და სხვა). საინოვაციო სისტემისთვის ეს მძიმე დანაკარგია, რადგანაც საცდელი სადგურები არა მარტო *კვლევით ინოვაციას*, არამედ *არაკვლევითი ინოვაციისა* და *მიზანშეწონილი ინოვაციის* დიდ ნაწილსაც უზრუნველყოფენ.

3.4. საკონსულტაციო სამსახურის ჩანასახი

საკონსულტაციო სამსახურების ჩანასახები საქართველოში დონორული ორგანიზაციების (CARE, GTZ - ახალი სახელი GIZ, USAID, EU, Oxfam და სხვები) პროექტების სარჯზე განვითარდა. პროექტების დასრულების შემდეგ, ახლად შექმნილ სამსახურებს ხშირად არ გააჩნიათ არსებობის წყარო (რომელიც ცენტრალურმა ან ადგილობრივმა ხელისუფლებამ უნდა უზრუნველყოს) და ხშირად იძულებულიები ხდებიან შეითავსონ ს/ს მასალების მიწოდების ფუნქციები, რაც არაობიექტურობის (მიკერძოებულობის) საფრთხეს ქმნის. ევროკავშირში საკონსულტაციო და ს/ს მასალების მიწოდების ფუნქციები გაყოფილია, რადგანაც საკონსულტაციო სამსახურები სახელმწიფოს მხარდაჭერით სარგებლობენ. ამჟამად საქართველოში 20-მდე სამსახური მოქმედებს, უმთავრესად არასამთავრობო ორგანიზაციების იურიდიული სტატუსით. არსებული სამსახურების საქმიანობის კოორდინაცია არ ხდება. ამავე დროს, სათანადო სახელმწიფო პროგრამის არსებობის შემთხვევაში, მათ ბაზაზე, კვლევითი ორგანიზაციების მონაწილეობით, სავსებით შესაძლებელი იქნებოდა *სახელმწიფო საკონსულტაციო სისტემის* შექმნა. ამისთვის ევროკავშირის მდიდარი გამოცდილების გამოყენება იქნებოდა საჭირო.

4. დასკვნა

EaP-ს ჩარჩოებში სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული ზოგიერთი საკითხის გადაწყვეტას დაჟინებით გვთხოვენ, კერძოდ, ფიტოსანიტარული კონტროლისა და სურსათის უვნებლობის საკითხების მოგვარებას, რომელიც EaP ეკონომიკური პლატფორმის საფლაგმანო ინიციატივის - “ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების” მიღწევის – წინაპირობა განდება. ამ საკითხების რადიკალური მოგვარება სოფლის მეურნეობაში ტექნოლოგიური საკითხების მოგვარებით იწყება (ცხოველთა და მცენარეთა სიჯანსაღე და სხვა), რაც ს/ს საინოვაციო პოლიტიკის შემუშავებასა და გატარებას მოითხოვს.

სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკის არარსებობა აღნიშნული იყო ევროკომისიის საშუალოდ ანგარიშში, სადაც ნათქვამია “2009 წელს აგრარული სექტორი უყურადღებოდ იყო დარჩენილი და ცუდად მუშაობდა. საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო განვითარების სტრატეგია 2009-2012 წლებისთვის, მომზადებული სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ 2008 წელს, არ იქნა დამტკიცებული. მანამდე, მთავარ საპროგრამო დოკუმენტად სამინისტროსთვის რჩება საშუალოგადაინი სამოქმედო გეგმა, რომელიც 2009 წელს მიიღეს და ძალაშია 2013 წლამდე. სოფლის მეურნეობაში საჯარო ინვესტირება დაბალი იყო და შეადგენდა 2009 წლის საბიუჯეტო სახსრების მხოლოდ 1.5%”³⁴.

ეკონომიკური პოლიტიკების დაახლოება, რაც EaP მეორე პლატფორმის ამოცანას წარმოადგენს, შეუძლებელია ს/ს პოლიტიკის იგნორირებით. ჩვენს ინტერესებშია შევისწავლოთ და ავითვისოთ ევროპული ს/ს ტექნოლოგიები და სქემები, მოვანდინოთ, საჭიროებისამებრ, მათი ადაპტირება. ამისთვის ევროპელების მხრიდან ყველა წინაპირობა არსებობს. ევროპულ ს/ს პოლიტიკას, განსაკუთრებით საინოვაციო პოლიტიკას, ძლიერი საგარეო განზომილება გააჩნია. ევროკავშირი იყო და არის აგროკვლევის საერთაშორისო ცენტრებისა და განვითარებადი ქვეყნების ეროვნული კვლევითი ცენტრების მსხვილი დონორი. იგი ამავე ცენტრების სამეცნიერო პარტნიორია კვლევისა და ინოვაციის მე-7 ჩარჩო პროგრამისა და სხვა პროგრამების ჩარჩოებში. იგი სასოფლო-სამეურნეო კვლევის რეგიონული ფორუმებისა და სასოფლო-სამეურნეო კვლევის გლობალური ფორუმის³⁵ ერთ-ერთი ინიციატორია. ევროკავშირმა უკვე აღმოუჩინა საქართველოს მნიშვნელოვანი დახმარება ს/მ სფეროში.

EaP-ს ფარგლებში აღნიშნული შესაძლებლობების გაღრმავებაა საჭირო. შეგვიძლია სრულად ვისარგებლოთ ევროპის საერთაშორისო გახსნილობით ამ სფეროში.

³⁴ [Enp report georgia agriculture 2010](#)

³⁵ en.wikipedia.org/wiki/Global_Forum_on_Agricultural_Research

ლიტერატურა

გურამ ალექსიძე. აგრარული კვლევა სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარებისათვის. ეროვნული მოხსენება შუა აზიისა და კავკასიის კვლევითი ინსტიტუტების ასოციაციის რეგიონული მიმონიღვისთვის. CACAARI, ტაშენტი, 2011.

დავით ბედოშვილი. საქართველოს სასელექციო პოტენციალის შეფასება და მისი გაძლიერების სტრატეგია. მოხსენება იკარდა-ს სემინარზე, თბილისი, 15-17 ოქტომბერი 2007.

პაატა კოლუაშვილი.

ელენე შატბერაშვილი, ბონდო ალასანია. აგროდაზღვევისა და აგროდაკრედიტების სისტემები და სოფლის მეურნეობის განვითარების ზოგადი კონტექსტი საქართველოში. ბიომეურნე, №1 (16) 2011 (ელკანა – ოქსფამი)

ო. შატბერაშვილი. მრავალდონიანი საინოვაციო პოლიტიკა ევროკავშირში და ევროინტეგრაცია, წიგნში: მრავალდონიანი საინოვაციო პოლიტიკა და ევროინტეგრაცია. რედაქტორები: ო. შატბერაშვილი და ი. გოგოძე. ეგსიგ, თბილისი, 2010.

ო. შატბერაშვილი. ევროპული საინოვაციო პოლიტიკა სოფლის მეურნეობის სფეროში. წიგნში “მრავალდონიანი საინოვაციო პოლიტიკა და ევროინტეგრაცია”, რედაქტორები: ო. შატბერაშვილი, ი. გოგოძე, ეგსიგ, თბილისი, 2010 (www.inovdev.ge)

COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL. Taking stock of the European Neighbourhood Policy (ENP). *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2009: Progress Report Georgia.* p.11, Brussels, 12/05/2010, SEC(2010) 518. (ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2010/sec10_518_en.pdf)

Putting rural development to work for jobs and growth. Special Edition Newsletter. Directorate-General for Agriculture and Rural Development, European Commission, 2005.

FP7. Official Journal of the European Union, 30.12.2006, L400/368 - 434 (<http://cordis.europa.eu/fp7/dc/index.cfm>)

Modernizing National Extension Systems: A Practical Guide for Policy-makers in Developing Countries. FAO, 2005

The Autonomous province of Bolzano. Provincial Law no. 12/April 4th 1991. Josef Dalla Via. Research at the Research Center for Agriculture and Forestry LAIMBURG. (www.eufrin.obstpage.de/Documents/Laimburg.pdf)

Nienke M. Beintema and Gert-Jan Stads. MEASURING AGRICULTURAL RESEARCH INVESTMENTS: A Revised Global Picture. ASTI Background Note, October 2008. (http://www.asti.cgiar.org/pdf/Global_revision.pdf)

EaP და საინოვაციო პროცესები სოფლის მეურნეობაში

ო. შატაბრაშვილი

რეზიუმე

საქართველოსა და ევროკავშირში ეკონომიკური პოლიტიკების დაახლოება, რაც EaP მეორე (ეკონომიკური) პლატფორმის ამოცანას წარმოადგენს, შეუძლებელია ევროკავშირის სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკის განხილვისა და საქართველოსთვის ანალოგიური პოლიტიკის შემუშავების გარეშე. საქართველოს ამჟამად ასეთი პოლიტიკა არ გააჩნია. რეალური პროცესი, რომელიც სოფლის მეურნეობაში საერთოდ და, კერძოდ, სასოფლო-სამეურნეო საინოვაციო სისტემაში მიმდინარეობს, რადიკალურად განსხვავდება ევროპულისაგან. მიუხედავად თვალსაჩინო მიღწევებისა, ევროკავშირში თვლიან, რომ *ერთიანი სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკა* უნდა შეიცვალოს, უპირატესად ინოვაციისა და მდგრადობის მიმართულებით, რათა უზრუნველყოს ახალ გამოწვევებს, როგორცაა: მდგრადი განვითარება კლიმატის ცვლილების პირობებში; ორგანული სოფლის მეურნეობის განვითარება; სურსათზე ფასების ზრდა; ბიოსაწვავის წარმოების აუცილებლობა და სხვა. შემდეგ ათწლეულში გაიზრდება ფერმერებისთვის დანხარება საინოვაციო ღონისძიებების მიმართულებით, როგორცაა გარემოსდაცვითი, სურსათის უვნებლობა-უსაფრთხოების და სხვა სტანდარტების დაცვა. გაძლიერდება სოფლის განვითარების (არა სასოფლო-სამეურნეო) საინოვაციო ღონისძიებები. ასეთი სცენარი ზრდის საინოვაციო სისტემის ყველა კომპონენტის – განათლების, კვლევის, კომერციალიზებადი ცოდნის დაგროვებისა და წარმოებაში გადაცემის მნიშვნელობას. საქართველოში საინოვაციო სისტემის არსებული კომპონენტები, ყველა პარამეტრით, დეგრადაციას განიცდის (კვლევითი ორგანიზაციები, საცდელი მეურნეობები), ხოლო საბაზრო ეკონომიკის პირობებში აუცილებელი ახალი კომპონენტები (სასოფლო-სამეურნეო საკონსულტაციო სამსახური) არ იქმნება. ტენდენცია ევროპულ და მსოფლიო პრაქტიკას, საერთაშორისო ორგანიზაციების რეკომენდაციებს ეწინააღმდეგება. ამის გამო არა მარტო ევროინტეგრაციის, არამედ სოფლის მეურნეობის აღორძინების შესაძლებლობები დგება კითხვის ქვეშ. ევროკავშირში, ქვეყნებისა და რეგიონების დონეზე, საქართველოსთვის სასარგებლო მრავალი მოდელი არსებობს. მათ შესასწავლად EaP შეიძლება ეფექტურად გამოვიყენოთ.